

2887

12197

ԿՕՆՖՈՒՑԻՈՍ

(ՉՐՆԱԿԱՆ ԽՄԱՏՈՒՆԸ)

Կազմող Պ. Ա. Բույանով

ԽՄԱԿԳՐՈՒԹԵԱՄԲ Լ. Ն. ՏՕԼՍՕՅԻ

Թարգմ. ՍՈՒՐԽԱՌԵԱՆ

280
1084-ԲՈՒ

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

ան «ԷՊՕԽԱ» Գանձակալայա փող. № 3,

1910

206.4(Գոնձայ)

F-92

II SUPR **ՍՐՕՐ** II SUPR

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ-ԳՐԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ,
ԳԻՏԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ԽԱՂԱՂԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ա Մ Ս Ա Գ Ր Ի

«ԱՐՕՐԸ» հրատարակվելու է թիֆլիսում խմբագրութեամբ Հ.
Առաքելանի և աշխատակցութեամբ ուսանայ, թիւրքահայ և
պարսկահայ գրողների:

«ԱՐՕՐԻՆ» աշխատակցելու են՝

- Ա. Ալպոյաճեան, Ա. Աթանասեան, բժշկ. Սղասարեան Բ.,
- Ատրուշան, բժշկ. Արժրուհի Վ., Առաքելեան Արշակ, Ա.
- Թաբէզեան Մ., Բաբգէն-Եղիսկոպոս Կիւլէնէրեան, Բաշա-
- լեան Առն, ԲաշինՉաղեան Գ., Բարայեան Խ., Գասպարեան
- Յարութիւն, գործոր Գրէնֆիլդ Չէմս., Դանիէլեան Լ.,
- Դր. Գուբերնատիս ԱնՉէլլօ, գեհատոր (խտարական պրօֆէ-
- սօր), Եղեկեան Ա., Եսայեան Ա., Էմմանուէլ ք. Նազարեան.,
- Թեքէեան Վ., բժշկ. Թիրեաքեան Յարութիւն խան, Սանազատ
- Ռ., Սուրշիգ, Վալիաս, Կրասիլնիկեան Կ., Զուլեան Ա., Մալ-
- խապեան Ա., Մալխազեան Ա., Մաքլէր Յ. (Ֆրանսիացի հա-
- յանեան Միք., Նազարէթեան Ա., Նամայեան, բժշկ. Շահբա-
- զեան Ա., բժշկ. Շիխեան Ա., Շահբիար, Չալխուշեան Գ.,
- Չախմախասազեան Յ., Սարուխան Ա., Սուրբաթեան, Սա-
- մուէլեան Խ., Սպէնդիարեան Յ., պրօֆէսօր Վեսեդովսկի Ի.,
- Տէր-Մինասեան Ե., Բօֆֆօր Սո., Գալանթար Ա.

«ԱՐՕՐԸ» ձգտելու է զտանալ հանրամատչելի, ժողովրդական առ-

ապիր ամենքի համար, տալ հայ ժողովրդին, անողջութարձ մտա-

1005
20521

206.4/403 (մեքոս)

F-99

280

1084- ԲՈՒ

ԿՕՆՖՈՒՑԻՈՍ

(ՉԻՆԱԿԱՆ ԽՄԱՏՈՒՆԸ)

Կազմեց Պ. Ա. Բուլանժէ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ Լ. Ն. ՏՕԼՍՏՕՅԻ

Թարգմ. ՍՈՒՐԽԱԹԵԱՆ

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

Ելեբար. տպարան «ԷՊՕԽԱ» Գանուկակայա փող. № 3.

1910

11 MAR 2013

2887

ՍՈՒՑՈՒՑՈՒՄ

Կ Օ Ն Փ Ո Ւ Յ Ի Ո Ս

(Չինական իմաստունք)

Նրա կեանքն ու ուսմունքը

Կազմեց Պ. Ա. Բուլանժէ.

Խմբագրութեամբ Լ. Ն. ՏՕԼՍՏՕՅԻ

Ներածութիւն:—Կօնֆուցիոսի կեանքն ու ուսմունքը:—Աստձյ մասին:—
Բարիքը, կեանքի իմաստը:—Կրօնի մասին:—Սիրոյ մասին:—Առողջութեան
և իմաստութեան մասին:—Վարքի մասին:—Իմաստուն, հոգևոր մարդու մա-
սին:—Սխալներ և մոլորութիւններ:—Ուսմունք կեանքի մասին:

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Կօնֆուցիոսի կեանքն ու ուսմունքը

Չինաստանի կրօններից մէկի հիմնադիրն էր Կօնֆուցիոսը: Այդ կրօնը համարվում է ամենատարածվածը աշխարհում. Չինաստանի ժողովրդի թիւն է 500 միլիոն:

Կօնֆուցիոսը ծնվել է 551 թ. Քրիստոսից առաջ:

Նրա կեանքի մասին քիչ տեղեկութիւններ են պահպանվել: Սկզբում Կօնֆուցիոսը ծառայում էր իբրև պաշտօնեայ, և նրան չափազանց գնահատում էին: Սակայն Կօնֆուցիոսը ծառայութիւնից շատ շուտով հրաժարվեց: Երբ նա 22 տարեկան ր, նրա ընտանիքն ու շատ մարդ էր հաւաքվում, որոնք լսել էին նրա խելքի և կրթութեան մասին և կամենում էին սովորել: Կօնֆուցիոսի մասին լուրը արագ կերպով տարածվեց երկրում, և նրա մօտ սկսեցին գալ և՛ ակամաւոր, հարուստ մարդիկ, և՛ պաշտօնեաները, և՛ աղքատները: Չինական նահանգների կառավարիչները, բազմիցս լսելով Կօնֆուցիոսի խելքի մասին, հրաւիրում էին նրան իրանց մօտ՝ կամենալով օգտվել նրա խորհուրդներից և փոփոխութիւն մտցնել իրանց նահանգը:

ների կառավարութեան մէջ: Սակայն Կոնֆուցիոսի խորհուրդները կառավարիչներին դուր չէին գալիս: Կոնֆուցիոսը ասում էր նրանց, որ լաւ կարող է կառավարել նա միայն, ով կաշխատէ ծառայել Աստծուն, կաշխատէ ուղղել նախ իր անձը և ապա կը ծառայէ ժողովրդին, աշխատելով մարդկանց մէջ բարձրացնելու աստուածային սկզբունքը:

Չինական իշխաններին դուր չէր գալիս այսօրինակ ուսմունքը ուստի և սկսեցին նրանք երկիւղ կրել, որ եթէ Կոնֆուցիոսի այդ մտքերը սկսեն տարածվել ժողովրդի մէջ, նրանց այլևս կը դադարեն պատվել ու լսելուց, կը դադարեն և վախենալուց: — Միևնոյն ժամանակ Կոնֆուցիոսը անտարբեր էր վերաբերվում այն ժամանակ Չինաստանում դաւանված կրօնի ծէսերին: Չինացիները մեռածներին հողիներին էին հաւատում, ծառայում էին նրանց և դրա համար հաստատված բազմաթիւ ծէսեր ունէին: Երբ հարցնում էին նրան, թէ ինչու նա անտարբեր է դէպի այդ ծէսերը, Կոնֆուցիոսը պատասխանում էր. նախ քան մեռածների մասին մտածելը և նրանց ծառայելը՝ անհրաժեշտ է մտածել և ծառայել կենդանի մարդկանց:

Այդ բոլորը այն հետեանքն ունեցաւ որ երբ Կոնֆուցիոսի մտքերը լայնօրէն տարածվեցին ժողովրդի մէջ այն նահանգում, որտեղ ապրում էր Կոնֆուցիոսը՝ կառավարիչները նրան այնտեղից արտաքսեցին: Այն ժամանակ Կոնֆուցիոսը իր մի քանի աշակերտների հետ սկսեց փոխադրվել մէկ տեղից միւսը: Սակայն հէնց որ կառավարիչները իմանում էին, թէ նա մտել է իրանց նահանգը, անմիջապէս նրանք ձեռք էին առնում միջոցներ, որպէս զի կամ նրան սպանեն և կամ անհնարին դարձնեն նրա հաղորդակցութիւնը ժողովրդի հետ: — Կոնֆուցիոսի բարեկամներն ու աշակերտները շատ էին դայրանում, որ իրանց ուսուցչին ոչ միայն չեն գնահատում, այլ և հալածում են: Կոնֆուցիոսը սակայն միշտ հեղութեամբ ու իմաստութեամբ նրանց մխիթարում էր: Նա ասում էր, թէ մարդու պարտականութիւնը չպէտք է լինի նրանում, որ ուրիշ մարդիկ գնահատեն իրան, այլ նրանում, որ նա զգայ և սիրէ ինքը իր մէջ եղած բարձրագոյն կեանքը: Այն չէ կարևորը, որ մարդիկ գիտենան և գնահատեն, այլ այն, որ Աստուած գիտենայ:

Այդպէս Կոնֆուցիոսը մինչև իր կեանքի վերջը թափափում էր Չինաստանի նահանգներում և մեռաւ 74 տարեկան հասակում, 478 թ. Քրիստոսից առաջ:

Կոնֆուցիոսը մարդկանց սովորեցնում էր, թէ իւրաքանչիւր մարդ նախ քան սկսելը որեէ գործ իր կեանքում, պետք է իմանայ ինչու համար է ապրում ինքը, պէտք է իմանայ իր կեանքի իմաստը: Իւրաքանչիւր մարդ պէտք է հասկանայ, որ նա ստեղծված է ոչ թէ ուտելու և լսելու համար, այլ նրա մէջ դրված է նաև աստուածային սկզբունքը: Եւ դրա համար ամենից առաջ նա պէտք է իմանայ Աստծոյ կամքը և աշխատի ամբողջ ոյժով բարձրացնել իր մէջ այդ աստուածային սկզբունքը, դառնայ բարձրագոյն էակ, որ բոլոր մարդիկ եղբայրներ են, և, որչափ էլ ծանր լինի նրա նիւթական կեանքը, նա չի դժգոհիլ, զզվիլ իրանից: — Բոլոր մարդիկ հաստատար են, ամենքի մէջ դրված է աստուածային սկզբունքը, ուստի և բոլորը հաւասար են, բոլոր մարդիկ եղբայրներ են, որով մարդը երբէք մենակ չի լինում: Եւ իր մէջ աստուածային սկզբունքը բարձրացնելու համար կայ մի միջոց և այդ միջոցը — սէրն է: Նա միատեսակ է և՛ կառավարիչների և՛ հպատակների համար, և՛ հարուստների և՛ աղքատների համար: Եւ երբ մարդիկ այդ հասկանան՝ մարդկանց մէջ բոլոր տարբերութիւնները կանյայտանան, չեն լինիլ ոչ մեծատուններ, ոչ ստորներ, ոչ հարուստներ, ոչ աղքատներ. երկրի վրայ կիշխէ խաղաղութիւնը:

Կոնֆուցիոսի ուսմունքը շատ արագ սկսեց տարածվել ժողովրդի մէջ. ժողովուրդը սկսեց արթնանալ և զիտակեցել այն խաբեւայութիւնը, որի մէջ նա ապրում էր մինչև այդ: Չինական իշխանութիւնները տեսան այդ և սկսեցին հալածել Կոնֆուցիոսի ուսմունքը: Չինական Տօինգ-չի-խօսնդ-տի կայսրը 213 թ. Ք. ա. հրատարակեց մի հրովարտակ, որի մէջ հրամանագրված էր ոչնչացնել այն ամեն գրքերը, որոնք պարունակում էին Կոնֆուցիոսի ուսմունքը, իսկ նրանց, որոնք պահեն այդ գրքերը՝ մահուան դատապարտել: Հազարաւոր մարդիկ, որոնք ընդունել էին Կոնֆուցիոսի ուսմունքը՝ ողջ-ողջ թաղվեցին հողի մէջ կամ գլխատվեցին. տասնեակ հազարներով աքսորվեցին տաժանակիր աշխատանքների: Չինաստանի իշխանաւորներին թվում էր, թէ նրանք այդօրինակ միջոցներով արմատից ոչնչացրել են իրանց համար ատելի ուսմունքը: Սակայն նրանք սխալվեցին: Այդպիսի բռնի միջոցներով անհնարին էր ոչնչացնել այն ուսմունքը, որի արմատը դրված է իւրաքանչիւր մարդու հոգու մէջ:

Անցաւ հարիւր-յիսուն տարի ևս, և Կոնֆուցիոսի ուսմունքը ոչ միայն չը չբացաւ, այլ աստիճանաբար սկսեց ձեռք բերել բազմաթիւ հետևողներ: Նոր կենսահայեցողութիւնը նը-

վածում էր և՛ իշխանաւորներին և՛ ժողովրդին, և՛ աղքատներին և՛ հարուստներին: Բռնութիւնը նրան չը յաղթանարեց, այլ նրա զօրութիւնը թուլացրին ուրիշ միջոցները: Իշխողներից ու հարուստներից շատերը, որոնք տեսել էին նոր ուսմունքի խելացիութիւնն ու ընդունել այն, աշխատում էին նրան բացատրել ու փոփոխել այնպէս, որ իրանց կեանքը չը խանգարէ: Գիտնականներն էլ այդ ուսմունքին աւելացրին այն, ինչ որ գրված է եղել մինչև Կօնֆուցիոսը և որը նա ժխտում էր: Սըկսեցին խօսել, որ Կօնֆուցիոսը չէ ժխտել ոչ նախկին կրօնը և ոչ ծէսերը, այլ աշխատել է նրանց մի փոքր ուղղել: Վերջապէս չինական կայսրներից մէկը հրամայում է գիտնականներին՝ հաւաքել Չինաստանի բոլոր սրբազան գրքերը: Գիտնականները հաւաքեցին զանազան հին գրքեր, նոյնպէս և այն գրքերը, որոնց մէջ մեկնված էր Կօնֆուցիոսի ուսմունքը, և բոլոր այդ գրքերը սրբազան յայտարարեցին: Այդ բաւական չէ, նրանք յայտարարեցին, որ այդ բոլոր գրքերն էլ գրված են Կօնֆուցիոսի ձեռքով: Իսկ այդ գրքերի մէջ գրված էր ամեն բանի մասին, և՛ ամենաառաջին թագաւորների թագաւորութեան մասին, և՛ ծէսերի ու ծիսակատարութիւնների, որոնք կատարվելիս են եղել ամենահին ժամանակներից սկսած, և այլն և այլն:

Սկսեցին փառաբանել Կօնֆուցիոսին նրա անօրինակ գիտնականութեան համար, և մանաւանդ նրա համար, որ նա այդքան գրքեր է գրել և այդքան ծէսեր մտցրել: Սկսեցին Կօնֆուցիոսի անունով տաճարներ կառուցանել, նշանակելով մարդիկ, որոնք մի միայն որպէս թէ գիտեն ու կարող են բացատրել Կօնֆուցիոսի այդ դժուար ուսմունքը:

Բայց այդ գրքերի մէջ պահպանվեցին և նրանք, որոնց մէջ գրված էին Կօնֆուցիոսի իսկական ուսմունքը՝ գրված նրա աշակերտների ձեռքով:

Եւ Կօնֆուցիոսի խօսքերը կատարում է ժողովուրդը որ շնորհիւ այդ ուսմունքի, սովորել է լինել հեղ, սիրալիր և աշխատասէր: Չինաստանը այցելող եւրօպացիները զարմանում էին չինական ժողովրդի կեանքի վրայ: Այդ կեանքը միանգամայն տարբեր է եւրօպացիների կեանքից, մանաւանդ այնտեղ, որտեղ քիչ են լինում եւրօպացիք: Թէև այնտեղ իշխանութիւններ և զօրքեր քիչ կան, բայց սճրագործութիւնների թիւը աւելի պակաս է այնտեղ, քան եւրօպացիների մօտ:

Չինացի Կու-Սուսեդ-Մինգը ասում է, թէ դա նրանից է, որ չինացիք այնտեղ հաւատում են Կօնֆուցիոսի իսկական ուս-

մունքին և դրա պատճառով էլ այնտեղ քիչ են սճրագործութիւնները, ուստի և հարկաւոր չեն ոչ զինւորներ և ոչ ոստիկաններ...

Կօնֆուցիոսի մահից յետոյ անցել է գրեթէ 2400 տարի: Նրա ուսմունքի, նրա խօսքերի վրայ աւելացված են այդ ժամանակաշրջանում բազմաթիւ կողմնակի, անհամաձայն և միանգամայն հակառակ բաներ: Դժվար էր որոշել, թէ ինչ է ասում Կօնֆուցիոսը և որն է ուրիշների ասածը՝ նրան վերագրված: Սակայն հրապարակ եկան բարեխիղճ գիտնականներ, որոնք սկսեցին հետազօտել սրբազան գրքերը, որոնք վերագրվում էին Կօնֆուցիոսին, սկսեցին ուսումնասիրել և հաստատեցին, որ Կօնֆուցիոսը ինքը սչինչ չէ գրել: Հաստատեցին նաև այն, որ Կօնֆուցիոսի ուսմունքը՝ գրված նրա աշակերտների և վերջինների աշակերտների ձեռքով՝ պահպանվել է մի միայն երեք գրքերի մէջ: Այդ գրքերն են՝ Մեծ Գիտութիւնը, Ուսմունք Կենտրոնի մասին (կամ աւելի ճիշտ՝ «Ուսմունք Կեանքի մասին»), Կօնֆուցիոսի Սօսակցութիւնները, որոնք և հիմք ծառայեցին կազմելու ներկայ գրքոյկը

I

Աստձու մասին.

Մարդկային կեանքի գերագոյն նպատակը կայանում է նըքանում, որ գտնվի և իրականացվի կեանքում Աստձու կամքը, նրա օրէնքը, ոյսինքն արտայայտվի մեր ես-ի ճշմարիտ, բարարոյական էութիւնը (Ուսմ. Կենտրոնի մասին II, 2),

Աստձու կամքը—այն է, որին մենք մեր կեանքի օրէնք ենք անուանում: Մեր կեանքի օրէնքի կատարումը հէնց այն է, որին մենք բարոյական, ճշմարիտ կեանք ենք անուանում: Երբ մեր կեանքի օրէնքները ժողովված են կարգով, դասաւորված հետևողականօրէն՝ դա հէնց այն է, որին մենք կրօն ենք անուանում (Ուսմ. Կենտրոնի մասին I, 1.):

Մեր կեանքի մէջ մենք չպէտք է ոչ մի կերպ նահանջենք Աստձու կամքից, նրա օրէնքից: Այն օրէնքը, որից հնար կայ շեղվելու՝ այլ ևս օրէնք չէ: Ահա ինչու բարոյական, խելացի մարդը սեւագրութեամբ հետևում է այն բանին, որը չէ ենթարկվում նրա տեսողութեանը, երկիւղ կրում ու զգուշանում այն բանից, որը չէ կարող ըմբռնել նրա լսողութիւնը (Ուսմ. Կենտրոնի մասին I, 2):

Լուսաւորված մարդը: Իմանալով շատ բան, կիրարկում է իր կեանքի նկատմամբ մի միայն այն, ի՞նչ համաձայնում է նրա մէջ տրված աստուածային սկզբունքին, նրա հասկացողութեան ներքին լոյսին (Սօսակցութիւններ VІ. 25):

Եթէ արհեստաւորը կամենում է լուս կատարել իր գործը, նախապէս աշխատում է սրել իր գործիքները: Ըստ այլմ էլ դուք աշխատեցէք ամենից առաջ բարձրացնել ձեր մէջ աստուածային սկզբունքը, լարարերութիւն պահպանեցէք իմաստունների և բարեսիրտների հետ, որոնցեցէք ձեզ համար ընկերներ առաքինի մարդկանց մէջ (Սօսակցութիւններ XV, 9):

Երբ աշակերտները Կօնֆուցիոսին հարցրին, թէ ինչո՞ւմն է կայանում նրա ուսմունքը, նա ասաց. իմ ուսմունքը—դա հաւատն է դէպի աստուածային սկզբունքը, որը տրված է մեր մէջ, ապա՝ սէր դէպի մերձաւորը (Սօսակցութիւններ IV, 15):

Ճշմարիտ ճանապարհը կամ Աստու օրէնքը, որով պէտք է ապրել՝ մարդկանցից հեռու չէ դանդաղում: Եթէ մարդիկ իրանց համար ստեղծում են կանոններ, օրէնքներ, կեանքի ուղիներ, որոնք հեռու են իրանց բանականութեան ամենահասարակ դատողութիւններից, այդ ուղիները ճշմարիտ համարել չէ կարելի (Ուսմ. Կենտրոնի մասին VII):

Մի անգամ Կօնֆուցիոսը բացականչեց. ի՞նչպէս կը ցանկայի ես չխօսել:—Նրա աշակերտներից մէկը, Տսու-Կունզը, նրկատեց. եթէ դուք, ուսուցիչ, չխօսէիք, ինչպէս մենք կը կարողանայինք ձեր ուսմունքը հաղորդել յետագայ սերնդին:—Մի՞թէ Աստուած խօսում է,—պտտասխանեց Կօնֆուցիոսը: Նրանք, որոնք այդ ցանկանում են, հասկանում են նրան (Սօսակցութիւններ XVII, 19):

Ի՞նչ գարմանալի, ի՞նչ հրաշալի կերպով կարող է մարդը պարզել, արտայայտել իր մէջ դրված երկնային պարզելը: Մենք որոնում ենք այն և չենք տեսնում, ականջ ենք դնում և չենք լսում, մինչդեռ աստուածային այդ էութիւնը թափանցում է ամեն մի գոյութիւն ունեցող իրի մէջ. առանց նրան ոչինչ չէ կարող լինել (Ուսմ. Կենտրոնի Մասին XIX):

Այն միջոցները, որոնք պործադրվում են մարդկութեան վերածնութեան համար և պարունակում են իրանց մէջ մեծ ազմուկ ու ցուցամուրութիւն, ոչ մի բանի պէտք չեն: Այն՝ ինչ անում է Աստուած, լինում է առանց ազմուկի, իսկ դրանից բարձր ոչինչ չկայ տիեզերքում (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XXXIII):

Եթէ երկիրը կառավարէր մի իշխանաւոր, որը աշխատելիս լինէր բարձրացնել իր մէջ աստուածային սկզբունքը, չէր

անցնի նոյնիսկ մի հարիւր տարի, և այդ երկրում կանյայտանային ոճրագործութիւնները և չէին լսվի մահվան պատիժների մասին (Սօսակցութիւններ XIII, 11):

Ստեղծելով բոլոր արարածներին, երկիրը եւրաքանչիւրին տալիս է հարկաւորը՝ համաձայն նրա բնութեան. ծառը ծաղկում է՝ երկիրը նրան կերակրում է ու մեծացնում պտուղը. ծառը չորանում է, մեռնում և երկիրը նրան ոչնչացնում է (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XVII, 3):

II

Բարիքը, կեանքի իմաստը

Ամենազլխաւորը կեանքում՝ դա նրա իմաստը, նպատակն է, որին մենք պէտք է ձգտենք, դա՛ մեր ճշմարիտ կոչումն է, —և ապա անհրաժեշտ է ընդունել վճիռ, թէ որպիսի ճանապարհ պէտք է ընտրել մեզ համար:—Երբ այդ վճիռը ընդունված կը լինի, այն ժամանակ միայն հնարաւոր է ունենալ հոգեկան անդորրութիւն,—Երբ հոգին հանգիստ է և անխառն, մարդը տիրապետում է այն երջանկութեան ու բարօրութեան, որոնց և ոչ մի բան չէ կարող խախտել:—Այն ժամանակ միայն մարդը հնար կունենայ խորհել իրերի-էութեան մասին և անթերի կատարել իր դատողութիւնները: Իսկ խորհելով իրերի էութեան մասին և անթերի կատարելով իր դատողութիւնները, կարելի է հասնել և այն կատարելութեան, որին ձգտելը յատուկ է ամենքին (Մեծ Գիտութիւնը, III):

Եւ ամենաբարձրաստիճան մարդու համար, որը կանգնած է բարձրում, և ամենահասարակ մարդու՝ կանգնած ներքեւում, կայ միայն մի պարտականութիւն կեանքում.—ուղղի, բարելաւել իր անձը: Դրանումն է՝ կեանքի հիմունքը, դրանում, ընդհանուր բարիքի աղբիւրը (Մեծ Գիտութիւնը, IV):

Եթէ մարդը առաւօտեան լսէ, թէ ինչումն է կայանում կեանքի իմաստը, նա կարող է առանց ցաւելու մեռնել միևնոյն օրը (Սօսակց. IV, 8):

Մարդ կարող է հրաժարվել թագաւորութեան տիրապետութիւնից, կարող է հրաժարվել պատիւներից ու հարստութիւնից, կարող է իր կեանքը հասցնել ամենաաղքատ ու կոպիտ կացութեան, սակայն այնուամենայնիւ այդ բոլորի մէջ չգտնել իր կեանքի ճշմարիտ իմաստը (Ուսում. Կենտր. մասին IX):

Ով հետաքրքրվում է իմանալու, թէ ինչումն է կայանում

կեանքի իմաստը և ամաչում է իր վատ հագուստից, ամաչում ուտելու հասարակ, աղքատ կերակուր՝ ապա նա պատրաստ չէ ճանաչողութեան համար (Սուսակց. IV, 19):

Նա, ով սիրել է ճշմարտութիւնը, աւելի լաւ է այն մարդուց, որը միմեայն գիտէ ճշմարտութիւնը: Նա, ով իր գերագոյն բարիքը գտնում է ճշմարտութեան մէջ՝ աւելի լաւ է, քան նա, որը միմեայն սիրում է այն (Սուսակց. VI, 18):

III

Գրօնի մասին

Ո՛րքան էլ լաւ երևայ այն կրօնը, որը յենվում է գերբնականութեան վրայ, այնուամենայնիւ այդ կրօնը չէ կարող ստուգվել բանականութեամբ: Իսկ այն, ինչ որ չէ կարող ստուգվել բանականութեան միջոցով՝ չէ կարող լինել ճշմարիտ և հաստատուն հաւատքի առարկայ: Իսկ այն ինչ որ չէ կարող լինել ճշմարիտ և հաստատուն հաւատքի առարկայ՝ չէ կարող նաև ծառայել իբրև ձեռնարկ վարձուներին:

Նոյն կերպ՝ որքան էլ լաւ երևայ այն կրօնը, որը յենվում է բնութեան վրայ՝ այդպիսի կրօնը չէ կարող յարգելի լինել: Իսկ այն ինչ չէ կարող լինել յարգելի՝ չէ կարող լինել նաև ճշմարիտ և հաստատուն հաւատքի առարկայ: Իսկ այն, ինչ որ չէ կարող լինել ճշմարիտ և հաստատուն հաւատքի առարկայ՝ չէ կարող նաև ծառայել իբրև ձեռնարկ վարձուներին:

Այդ իսկ պատճառով կրօնը պէտք է համաձայնեցված լինի մարդու բանականութեան հետ, որով և ենթակայ՝ առողջ դատողութեան ստուգմանը: Այդպիսի կրօնը՝ հին իմաստունների և ճանաչված գիտունների ուսմունքների հետ համեմատելիս՝ պէտք է լինի համաձայն այդ ուսմունքների, համաձայն նաև բնութեան ֆիզիքական օրէնքների, չունենալով և ոչ մի հակասութիւն այդ օրէնքների հետ: Ուստի և եթէ այդպիսի կրօն դաւանող մարդուն հարկ լինէր կռիւ մղելու աշխարհի բոլոր ոյժերի դէմ, նա կը մնայ հաստատուն իր հաւատի վրայ (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XXIX):

IV

Սիրոյ մասին

Սէրը այն է, որի մէջ արտայայտվում է մեր աստուածային էութիւնը: Սէրը,— դա է մեր գոյութեան սկիզբն ու վախճանն: Առանց սիրոյ կեանք չկայ: Ուստի և սէրը նա է, որի առջև խոնարհվում է իմաստուն մարդը (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XXXV):

Տուե-Կունզը հարցրեց Կօնֆուցիոսին, թէ կ'ա՞յ արդեօք այնպիսի մի բան, որը կարելի լինէր գործածել իբրև հիմք մարդկային բոլոր գործողութիւնների: Կօնֆուցիոսը պատասխանեց. կայ այդպիսի մի բան, այդ բանը՝ շահ է, որը նշանակում է—չանել ուրիշին այն, ինչ որ չես ցանկանում քեզ համար (Սուսակց. XV, 23):

Երբ ցանկութիւնները մաքուր են և թափա՛ցված սիրով՝ սիրտը շիտակ և մաքուր է դառնում: Իսկ երբ սիրտը շիտակ է և մաքուր՝ մարդ ուղղվում է և դառնում լաւ: Իսկ երբ մարդ ուղղվում ու լաւ է դառնում՝ այն ժամանակ ընտանիքումն էլ տիրում է կարգ: Իսկ երբ ընտանիքում հաստատվում է կարգ՝ երկրի մէջ էլ հաստատվում է բարեկարգութիւն: Իսկ երբ երկրում հաստատվում է բարեկարգութիւն, այն դէպքում հաստատվում է խաղաղութիւն և համերաշխութիւն ամբողջ տիեզերքում (Մեծ Գիտութ. V):

Միմիայն նա, ով տիրապետում է անպայման սիրոյ՝ կարող է թափանցել իր կեանքի օրէնքի էութեան մէջ: Նա, ով ընդունակ է թափանցելու կեանքի օրէնքի էութեան մէջ՝ ընդունակ կը լինի նաև թափանցելու ուրիշի կեանքի օրէնքի էութեան մէջ: Թափանցելով իր և ուրիշի կեանքի օրէնքի էութիւնների մէջ՝ նա ընդունակ կը լինի թափանցելու ֆիզիքական բնութեան օրէնքների էութեան մէջ: Նա, ով ընդունակ կը լինի թափանցելու բնութեան օրէնքների էութեան մէջ, ապա ընդունակ կը լինի ներգործել նաև տիեզերքի ստեղծագործող ոյժերի վրայ: Իսկ նա, ով ընդունակ կը լինի ներգործել տիեզերքի ստեղծագործող ոյժերի վրայ՝ տիեզերքի ոյժերի հետ ի մի կը ձուլվի (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XXXVI):

Նա, ով իր մէջ դաստիարակում է իր լաւագոյն հիմնական յատկութիւնները և աշխատում է արտայայտել նրանց, հաւատարմով սիրոյ, այդպիսին հետու չէ ճշմարիտ ճանապարհ-

հից, այսինքն՝ հոգեկան կեանքի օրէնքների գիտութիւնից (Ուսմ. Կենտր. մասին XIII, 3):

Ինչպէս որ ոչ մի բանի պէտք չէին լինի ոչ ցուլերը, ոչ ձիաները, ոչ սայլերը, ոչ սահնակները առանց լուծի կամ ձիու անարի (XOMYTB) այնպէլ էլ ոչ մի բանի հարկաւոր չէ լինում մարդկանց կեանքի համար այն մարդը, որ չունի սէր դէպի մերձաւորները (Սօսակց. II, 22):

Միայն այն մարդը, որը ապրում է սիրով, կարող է շտկել մարդկանց յարաբերութիւնները, կարող է հաստատել բարոյականութեան ճշմարիտ օրէնքներ և հասկանալ աշխարհաշինութեան օրէնքները (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XXXII):

Բոլոր մարդիկ ծնված են նրա համար, որ լինեն բարի: Եթէ մարդ բարի չէ, սպա դա այլանդակումն է (Սօսակց. VI, 17):

V

Առաքինութեան և իմաստութեան մասին

Կեանքի իմաստութիւնը նրանումն է, որ մարդ գիտակցէ և բարձրացնէ իր մէջ իմացականութեան պայծառ սկզբունքը, որը մենք ամենքս էլ ստացել ենք Աստծուց: Կեանքի իմաստութիւնը՝ մարդկանց վերածնութեան մէջ է. պէտք է սովորեցնել, որ նրանց գերագոյն երջանկութիւնը՝ աստուածային այդ սկզբունքի արտայայտման, աւելի և աւելի կատարելագործման մէջ է (Մեծ Գիտութիւնը I):

Իեն-Իիւնգը հարցրեց Կօնֆուցիոսին. Ի՞նչ բան է կատարեալ առաքինութիւնը: Կօնֆուցիոսը ասաց. գերագոյն, կատարեալ առաքինութիւնը նրանումն է, որ մարդ իրան ստորագրէ Աստծու կամքին, տիրապետէ իրան իր այդ գրութեան մէջ և ձգտէ դէպի ճշմարիտ կեանքը: Ըշմարիտ առաքինութիւնը մարդու մէջ առաջ չէ գալիս դրսից, կախումն չունի ուրիշից, նրա աղբիւրը—իւրաքանչիւր մարդու սրտումն է:

Գործնական ի՞նչ օրէնք կարելի է արտաբերել սրանից,— հարցրեց այնուհետև Իեն-Իիւնգը: Կօնֆուցիոսը պատասխանեց. օգտվեցէք ձեր զգայարանքներով՝ տեսողութեամբ, լսողութեամբ, օգտվեցէք ձեր խօսքով այն ժամանակ միայն, երբ ենթարկվում էք գերագոյն իմացականութեան ձայնին (Սօսակցութիւններ XII, 1):

Ֆանգ-Չին հարցնում էր, թէ ինչո՞ւմն է կայանում իմաստութիւնը: Կօնֆուցիոսը ասաց. մարդկանց հետ ունեցած յարաբերութեան մէջ դրէք ձեզ համար իբրև նպատակ՝ ճշմարտութիւնը. այն բանին, որը ձեւը բանականութիւնը ընդգրկել և ըմբռնել չէ կարող, վերաբերվեցէք յարգանքով, բայց եղէք հեռու. դրանումն է իմաստութիւնը (Սօսակցութիւններ VI, 20):

Իմաստուն, բարձր մարդը օժտված է երեք առաքինութիւններով. նա ճշմարիտ սիրող է, ուստի և հոգսերից ազատ. նա՝ ճշմարիտ իմաստուն է, ուստի և ազատ մոլորութիւններից. նա՝ ճշմարիտ առնական է, ուստի և ազատ սարսափից. (Սօսակց. XIV, 30):

Առաքինի մարդու բերանից դուրս են գալիս առաքինի խօսքեր, սակայն դա չէ նշանակում, որ եթէ մէկը առաքինի խօսքեր է ասում՝ նա առաքինի մարդ է: Առաքինի մարդը իսկապէս տիրապետում է առնականութեան, բայց դա չէ նշանակում, որ եթէ մէկը առնական է, նա և՛ առաքինի է (Սօսակց. XIV, 5):

Տանից դուրս են գալիս միմիայն դանից: Այնպէս էլ կեանքում պէտք է դուրս գալ առաքինութեան դանից (Սօսակց. VI, 15):

Առաքինութիւնը երբէք միայնակ չէ մնում, նրանով վարակվում են դրացիները (Սօսակց. VI, 25):

Առաքինութիւնը մեղանից հեռու չէ: Բաւական է միայն ցանկալ առաքինի լինելու, և նա (առաքինութիւնը) իսկոյն այստեղ կը լինի—մեզ մօտ և մեր մէջ (Սօսակցութիւններ VII, 29):

VI

Վարքի մասին

Ամեն բանում գործի աջողութիւնը կախված է մարդու պատրաստութեան աստիճանից. գործի համար պատրաստութեան բացակայութեան մէջ վաղօրօք կարող է նախատեսել նրա անաջողութիւնը: Եթէ նախապէս խորհէին այն մասին թէ՛ ինչ են ուզում ասել, մենք խօսակցութեան ժամանակ դժվարութիւններ չէինք կրել: Եթէ նախապէս խորհէինք մեր զբաղմունքների մասին՝ մենք ոչ մի դժվարութեան չէինք հանդիպել: Եթէ նախապէս մտածէինք մեր վարմունքների մասին, զհողկան յուզմունքներ չէինք կրել: Եթէ մենք նախապէս մտա-

ծէինք և հասկանայինք կեանքի նպատակն ու իմաստը, մեր կեանքը միշտ հարուստ կը լինէր խելացի իմաստով (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XXI, 16):

Տսու-Լուսն հարցնում էր Կօնֆուցիոսին, թէ ինչպէս պէտք է վարվի իմաստուն մարդը: Կօնֆուցիոսը ասաց. նա պէտք է իրան դաստիարակէ այնպէս, որ իր աչքում յարգելի երևայ:— Եւ դա է բոլորը,—հարցրեց Տսու-Լուսն:—Ո՛չ,—նա պէտք է իրան դաստիարակէ այնպէս, որ կարողանայ բախտաւորութիւն պարգևել ուրիշ մարդկանց: Ի՞նչ է բոլորը:—Ո՛չ,—նա պէտք է իրան դաստիարակէ այնպէս, որ կարողանայ նպաստել մարդկանց խաղաղ կեանքին (Սոսակցութիւններ XIV, 45):

Հասարակ, հանապազօրեայ կեանքում օգտվեցէք կատարելագործվելու իւրաքանչիւր դէպքից և հնարաւորութիւնից: Երբ ձեզ անհրաժեշտ է լինում երկար խօսել՝ ըստ հնարաւորութեան սակաւ խօսեցէք. խօսքերը պէտք է համապատասխանեն վարմունքներին, իսկ վարմունքները—խօսքերին (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XIII):

Առանց ինքնակատարելագործութեան քաղաքավարութիւնն էլ դառնում է լուծ, խելամտութիւնը ալյասեովում է վախկոտութեան, առնականութիւնը—բռնութեան, իսկ զիւրաբորբորութիւնը—կոպտութեան (Սոսակցութիւններ VIII, 2):

Կացնակոթը տաշող հիւսը իր աւջևը ունի գրած գրտ օրինակը: Վերցնելով կոթը այն կացնի, որով տաշում է, նա նայում է նրա վրայ և՛ այս և՛ այն կողմերից: Եւ երբ նա աւարտեց նոր կոթի շինելը, նայում է երկու օրինակների վրայ և՛ տեսնելու համար, թէ որքան նման են իրար: Այդպէս է վարվում նաև իմաստուն մարդը. իր աւջև նա տեսնում է կեանքի հիմնական, բարոյական օրէնքը և նրան է համակերպում իր կեանքը:—Երբ մարդ արտայայտում է իր սէրն ու սղորմածութիւնը՝ նա կեանքի ճշմարիտ ուղից հեռու չէ:— Իմաստունը ուրիշին չէ անում այն, ինչ ինքը չէ ցանկանում, որ իրան անեն (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XIII):

Այն մարդու ճանապարհը, սրը ապրում է հոգեկան բարձրագոյն կեանքով, կարելի է նմանեցնել ճանապարհորդութեան՝ դէպի հեռաւոր երկիր.—անհրաժեշտ է անցնել նախ մերձակայ տեղը: Այդ ճանապարհը կարելի է նմանեցնել նաև սար բարձրանալուն.—պէտք է սկսել սարի փեշերից (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XV):

Հնումը մարդիկ երկար ժամանակ խորհում էին՝ նախ քան որ և է միաք արտայայտելը. նրանք վախենում էին, որ իրանց

վարմունքները չհակասեն իրանց խօսքերին (Սոսակցութիւններ IV, 22):

Նա, ով որ շատ է պահանջում իրանից, բայց քիչ՝ ուրիշից, դրանով ապահովում է ուրիշների արհամարհանքից (Սոսակցութիւններ XV, 14):

Անարդարութեան դէմ արդարութեամբ պատասխանեցէք, բարութեան դէմ—բարութեամբ (Սոսակցութիւններ XIV, 36):

Աշխատիր քո մտքերի մաքրութեան վրայ: Եթէ դու չունենաս վատ մտքեր, չես ունենալ նաև վատ վարմունքներ:

Եղբի միշտ ուշադիր այն բանին, որ անում ես. ոչ մի բան ուշադրութեանդ համար անարժան մի համարիլ:

Տիրապետես քեզ այն չափով, որով յարգես ուրիշներին ինչպէս քեզ և վարվես նրանց հետ այնպէս, ինչպէս մենք ցանկանում ենք, որ մեզ հետ վարվեն,—ասա կեանքի ուղիղ ճանապարհը, ճշմարիտ վարմունքը (Սոսակցութիւններ):

VII

Իմաստուն, հոգևոր մարդու մասին.

Իմաստուն և բարոյական մարդու կեանքը—դա երկրի վրայ կեանքի օրէնքի, Աստուծո կամքի իրակունացումն է: Հասարակ, տգէտ մարդու համար կամքը—այս կեանքի տիեզերական օրէնքի չգիտութեան արտայայտութիւնն է (Ուսմ. Կենտրոնի մասին II, 1):

Հոգևոր մարդու արտաքին կեանքը ոչնչով աչքի չէ ընկնում, սակայն այնուամենայնիւ նա հետդհետէ աւելի և աւելի մեծանում է, աւելի և աւելի գեղեցկանում: Իսկ հասարակ մարդու կեանքը միշտ որ և է բանով աչքի է ընկնում, սակայն աստիճանաբար նա կորցնում է իր նշանակութիւնը, մինչև որ հասնում է արմատական ոչնչացման:

Իմաստուն, հոգևոր մարդու կեանքը հասարակ է և սովորական, միևնոյն ժամանակ գրաւիչ. նա կոպիտ է, սակայն տոգորված՝ նըրութեամբ. նա թեթև է, բայց նրա մէջ ամեն ինչ կանոնաւոր է:

Իմաստունը զիտէ, որ մեծ գործերի կատարումը կայանում է նրանում, որ փոքրերը լաւ կատարենք: Նա զիտէ, որ աննշան պատճառներից բղխում են, նշանաւոր հետեանքներ:

Իմաստունը զիտէ ծանրակշռութիւնը այն բանի, որը չէ մաղբլախկոյմ ամօանն մյանքների ընրուման: Նա զիտէ, որ

դա նրան հնարավորութիւն է տալիս թեւակոխելու գերագոյն աշխարհի, գերագոյն կեանքի մէջ: Ուստի և իմաստուն մարդը ուշադրութեամբ դնում է իր սիրտը, հետևում է, որ պատճառ չգտնի իրան դատափետելու, որ իր մտքի մէջ վատ խոկումներ չունենայ:

Իմաստուն մարդու առաւելութիւնը ուրիշների նկատմամբ կայանում է նրանում, որ նա տեսնում է այն, ինչ ուրիշները չեն կարող տեսնել: Ուստի իմաստուն մարդը կենտրոնանում է նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ նա ոչինչ չէ անում, արդար է լինում և այն ժամանակ, երբ նա ոչինչ չէ ասում:

Ըստ որում հոգևոր, բարոյական մարդը լաւութիւն է անում մարդկանց և չէ սպասում դրա համար ոչ վարձատրութիւն և ոչ խրախուսանք, բարկութեան ոչ մի նշոյլ ցոյց չտալով, նա մարդկանց հասցնում է սարսափի և ցնցման աւելի մեծ չափով, քան այդ կարող էին անել ամենադաժան տառապանքները: Ուստի և հոգևոր մարդը, որ ապրում է միայն հասարակ, ճշմարտասէր, սիրային կեանքով, մարդկանց կեանքի մէջ մտցնում է խաղաղութիւն և համերաշխութիւն (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XXXIII):

Իմաստուն մարդը իրան համար բոլոր անհրաժեշտութիւնները փնտրում է իր ներսը, իսկ տգէտը—ուրիշների մէջ (Պօսակցութիւններ XV, 20):

Իմաստուն մարդու համար առաւել ակնյայտնի ոչինչ չկայ, քան այն, որը պահված է նրա հոգու գաղտնարանում, ակնյայտնի ոչինչ չկայ նրա համար, քան գործողութիւնների նուրբ, անտեսանելի պատճառները: Ուստի և իմաստուն մարդը ուշադրութեամբ աշխատում է հոգու գաղտնի հրապոյրների վրայ, որոնք նշմարելի են միմեայն նրա համար (Ուսմ. Կենտրոնի մասին I, 3):

Իմաստուն մարդը համակերպվում է իր կեանքի հանգամանքների հետ, նա չէ պահանջում այն, որը չկայ նրա դրութեան մէջ: Եթէ նա ընկնի հարուստ և մեծատուն մարդու գրութեան մէջ, նա ապրում է այնպէս, ինչպէս ապրում է հարուստ և մեծատուն մարդը: Եթէ նա աղքատութեան մէջ է, ցածր դրութեան մէջ, նա ապրում է այն մարդկանց նման, որոնք գտնվում են աղքատութեան և ցածր դրութեան մէջ: Եթէ գտնվի վայրենի մարդկանց մէջ, նա կապրի այնպէս, ինչպէս վայրենիները: Եթէ նա ընկնի վտանգների և բարդութիւնների մէջ, այդ դէպքում նա վարվում է այնպէս, ինչպէս կը վարվէր նրան հանգամանքների մէջ ապրող մարդը: Մի խօսքով իմաս-

տուն մարդու համար չկայ մի դրութիւն, որի մէջ նա չլինէր իր անձի աէրը: Ունենալով մեծ գիրք, իմաստունը չէ աշխատում այդ ցոյց տալ այն մարդկանց, որոնք իրանից ցածր են կանգնած: Լինելով ստորագրեալի դրութեան մէջ, նա չէ քրճնում իրանից բարձր կանգնողների առջև (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XI V):

Իմաստուն մարդը կեանքի գլխաւոր գործը համարում է՝ կեանքի իմաստի ճանաչողութիւնը, իսկ հասարակ, տգէտ մարդը կեանքի գլխաւոր գործը համարում է մեծաքանակ դրամի զիջումը (Պօսակցութիւններ VI, 11):

Լուսաւորված, իմաստուն մարդը միշտ աշխատում է օգնել ուրիշ մարդկանց լաւ յատկութիւնների արտայայտվելուն. տգէտ մարդը վարվում է ընդհակառակը (Պօսակց. XII, 16):

Իմաստուն մարդը՝ ճգնում է ուղղել իր անձնական կեանքը դէպի ինքը և ոչինչ չէ պահանջում ուրիշներից: Նա չէ տրանջում Աստուծոց, իր ճակատագրի նկատմամբ ուրիշներին չէ մեղադրում և մարդկանց վրայ չէ գրգռվում (Ուսմ. Կենտրոնի մասին XI V):

Ճշմարիտ իմաստուն մարդը չէ թողնում առաքինութեան ուղին և ոչ մի վայրկեան, փոթորիկների և տանջանքների բույսերին այդ նոյն ճանապարհին նա մնում է միևնոյն անյողողղքը, ինչպէս միշտ (Պօսակցութիւններ IX, 5):

Իմաստուն, բարձր մարդը աշխատում է հասկանալ և համակերպվել ուրիշներին և ոչ թէ ստրկանալ, տգէտը սակայն ստրկանում է, բայց չէ աշխատում հասկանալ ուրիշներին (Պօսակցութիւններ VIII, 23):

Ճշմարիտ իմաստուն մարդը չունի ոչ հրապուրանք, ոչ արհամարհանք որևէ բանի նկատմամբ: Միակ բանը, որ նրան հրապուրում է, դա ճշմարիտ գերագոյն կեանքն է (Պօսակց. IV, 10):

Տաւ-Պունզը հարցրեց Կօնֆուցիոսին, թէ ի՞նչ բան է իմաստուն մարդը: Կօնֆուցիոսը պատասխանեց. իմաստուն մարդը նա է, ով ասում է միմեայն այն, ինչ երևան է գալիս իրրև հետևանք նրա գործի, կեանքի. ասում է այն, ինչ արդէն կիրարկում է իր կեանքի մէջ (Պօսակցութիւններ I, 13):

Հոգևոր մարդը հանգիստ է և լուսաւոր. իմաստութիւնից զուրկը—գրգռված է և մռայլ (Պօսակցութիւններ XV, 36):

Իմաստուն մարդը զգոյշ է և դանդաղ զարգանում է: Նա գիտէ՝ ինչպէս որ դժվար է լինում վարել իր կեանքը, նա վերջնականապէս չէ զգոյշացնում իր կեանքը, այնպէս էլ զգոյշացնում իր կեանքը:

1001
20594

խօսելու համար (Պօսակցութիւններ XII, 3):

Հոգեոր մարդը ազնիւ է, բայց ոչ հպարտ. տգէտ մարդը հպարտ է, և ոչ ազնիւ (խօսակցութիւններ XIII, 26):

Եթէ դուք հրաժարվում էք որ և է մէկին խրատելուց, երբ նա պատրաստ է ձեզ հասկանալու, դուք կորցնում էք մի մարդ: Եթէ դուք խրատում էք այն մարդուն, որը ձեզ ընդունակ չէ հասկանալու՝ դուք կորցնում էք խօսքեր: Իմաստուն է այն մարդը, որը չէ կորցնում ոչ մարդիկ և ոչ խօսքեր (Պօսակցութիւններ XV, 7):

VIII.

Սխալներ եւ մոյորսքիւններ.

Սխալները չարիքը նրանում չէ թէ նրանք տեղի են ունենում, այլ նրանում, որ մարդիկ սխալներ գործելով հանդերձ չեն աշխատում ուղղել նրանց (Պօսակցութիւններ XV, 29):

Երբ տեսնում էք մի լաւ մարդու մտածեցէք նրան նմանվելու մասին, իսկ երբ տեսնէք վատին—նայիցէք ձեր սրտի մէջ՝ չկայ արդեօք ձեր մէջ ևս այն, ինչ որ դուք տեսաք այդ վատ մարդու մէջ (Պօսակցութիւններ IV, 17):

Տառ-կունդը հարցնում էր Կօնֆուցիոսին, թէ կարող է որեւէ բան զզվելի երևալ իմաստուն մարդուն: Կօնֆուցիոսը պատասխանեց. նրա համար զզվելի են նրանք, որոնք գոռուր են այլոց սխալների վերաբերմամբ. զզվելի են այն մարդիկ, որոնք ցած գրութեան մէջ գտնվելով՝ նախանձում են և հայհոյում բարձր գրութիւն ունեցող մարդկանց. նրան զզվելի են յանդուգն մարդիկ, որոնք իրանց զայել չգիտեն. զզվելի են մարդիկ, որոնք չեն մտածում, թէ ինչ են անում: Ինձ համար, —աւելացրեց Կօնֆուցիոսը, բացի զբանցից, զզվելի են նրանք, որոնք իմաստութեամբ զբաղվում են միմեայն հետաքրքրութեան համար, զզվելի են նրանք, որոնք խառնվում են ուրիշների գործերի մէջ, զզվելի են յանդուգն մարդիկ, որոնք կարծում են, թէ իրանք առնական անձեր են (Պօսակցութիւններ XVII, 24):

Կան ցորենի այնպիսի ընձիւղներ, որոնք երբէք հասկ չեն դառնալ, և կան այնպիսի հասկեր, որոնք երբէք հատիկներ չեն տալ (Պօսակցութիւններ IX, 21):

Երբ նետը չէ զիպչում նրան դրված տեղին, արձակողը մեղադրում է ինքն իրան և ոչ ուրիշին: Այդպէս է վարվում

նաև իմաստունը (Ուսմ. կենտրոնի մասին XIV, 5):

Երեք տեսակ սխալներ կան մարդկանց փոխադարձ յարաբերութիւնների միջև. առաջինը, դա՛ խօսելն է առաջ, քան այդ հարկաւոր է. երկրորդը՝ ամօթխածութիւնը—չխօսելը, երբ դա անհրաժեշտ է. երրորդը՝ խօսելը—առանց լսելու ձեր խօսակցին (Պօսակցութիւններ XVI, 6):

Արտաքինով լուրջ և վսեմ, իսկ ներքուստ դատարկ ու թոյլ մարդիկ—անս մարդկանց ամենաստոր տեսակը. այդպիսի մարդիկ նման են գողերի, որոնք գաղտալուղի կերպով գիշեր ժամանակ մտնում են մարդկանց տները (Պօսակց. XVII, 12):

Նահանգներից մէկի կառավարիչը գանգատվում էր, որ նրա շրջանում գողեր շատ կան. խորհուրդ էր հարցնում, թէ ինչպէս ազատվի նրանցից: Կօնֆուցիոսը ասաց. եթէ դուք զսպէիք ձեր ագահութիւնը, այն ժամանակ ձեզ մօտ գողեր չէին լինիլ: Մարդիկ զողութիւն չէին անիլ նոյն իսկ այն դէպքում, երբ դուք նրանց վարձատրութիւն առաջարկէիք զողութեան համար (Պօսակցութիւններ XIII, 18):

Այնտեղ, որտեղ կայ ճշմարիտ լուսաւորութիւն՝ դասակարգային տարբերութիւններ չկան (Պօսակցութ. XV, 38):

Չէ կարող պատահել, որ անկանոն ու խճճված հիմքից՝ առաջ գան այնպիսի հետեւանքներ, որոնց հիմքը կարգ ու կանոնի մէջ է (Մեծ Գիտութիւնը VII):

IX.

Ուսմունք կեանքի մատից՝ գրված աշակերտների ձեռքով «Կօնֆուցիոսի խօսակցութիւնք» գրքի մէջ *)

Իմ ուսմունքը չափազանց պարզ է, նրա մէջ ոչինչ չկայ անհասկանալի, չկան գաղտնիքներ, որոնց ես կամենայի դադարելի պահել կամ որոնք բաց անելի միմեայն իմ ամենամօտիկ և սիրելի բարեկամների առջև: Ամեն ինչ պարզ է և հասարակ (VII, 23):

Իմ ամբողջ ուսմունքը կայանում է միմեայն նրանում, որ լինենք հաւատարիմ մեր մէջ գրված աստուածային սկզբունքին և սիրենք մարդկանց (IV, 15): Սիրեցէք բոլոր մարդկանց, չմոռանալով, որ ոճրագործներին պէտք է խղճալ (XII, 22):

*) Իւրաքանչիւր քաղվածքից յետոյ փակագծերի մէջ հոսմէական թվանշաններով յիշված է «Պօսակցութիւններ» գերբը. իսկ արաբական թվանշաններով—զրբերուրը:

Մի կարծէք, որ ձեր եղբայրները միայն նրանք են, որոնք ձեզ արհնակից են.—բոլոր մարդիկ եղբայրներ են: Մի տխրէք, մի տրամէք, որ դուք միայնակ էք. բոլոր մարդիկ ձեր եղբայրներն են, դուք միայնակ չէք (XII, 51):

Երկինքը տվեց մեզ բարձրագոյն կեանք, կեանքի այն աղբիւրը, որին ոչ ոք չէ կարող մեղանից անջատել, այն կեանքը, որը ոչնչացնել չէ կարող ոչ մի մարդ:

Ուստի և այն մարդկանցից չպէտք է վախենալ որոնք մեզ ուզում են խորտակել: Այդ մարդիկ չեն կարող ոչնչացնել այն կեանքը, որը մեզ չեն տուել իրանք: Սակայն եթէ ձեր կեանքը ոչնչացնել կուզենաք դուք ինքներդ: այդ բանը ուզողը չէ կարող ոչ ոք (III, 13):

Հաւատարիմ եղէք, կեանքի աղբիւրին, մաքրեցէք նրա հոսանուտը, և դրանով դուք աւելի մեծ բան արած կլինէք, քան այն, որ դուք կուզենայիք երազել անելու համար (XV, 28):

Այն մարդկանց, որոնց դուք հանդիպում էք, մի ցանկաք և մի անէք այնպիսի բան, որպիսին չէիք ցանկալ ձեզ համար և չէիք ցանկալ, որ ուրիշները անեն ձեզ նոյնը (XV, 23. X, 11):

Եթէ ձեզ կվիրաւորեն, կզրկեն, կստորացնեն—եղէք այնուամենայնիւ այդպիսիների նկատմամբ արդար, աշխատեցէք հասկանալ, թէ ինչո՞ւ նրանք այդպէս վարվեցին:

Եթէ դուք ուրիշի մէջ նկատում էք որ և է վատ, ստոր, հակառակ այն բանին, որը յատուկ է բարձր էակին, մի դատէք նրան, այլ դիտեցէք ձեր ներսը և դուք, ըստ երևոյթին, կըզտնէք ձեր մէջ հէնց նոյնը և կը հասկանաք, որ ամենից առաջ ձեզ է հարկաւոր ազատվելու ձեր ներսը եղած վատութիւնից: Իսկ դա՛ ձեզանից է կախված: Եւ եթէ ուրիշի մէջ տեսնում էք բարձր, բարի, սուրբ բան,—աշխատեցէք այդ առաքինութիւնները փոխադրել ձեր մէջ:

Եղէք արդար, հասկացէք ձեզ զրկողներին: Բարութիւն անողներին բարութիւմը էլ պատասխանեցէք:

Ամենից գլխաւորը—յիշեցէք, որ ձեր մէջ զրված է, ապրում է բարձր էակը (I, 14):

Եւ որպէս հոգեւոր էակ, հրաժարվեցէք երկրայինից: Երկրայինի մէջ չէ որ պիտի գտնէք ճանապարհ և ղեկավարութիւն, այլ միմիայն աստուածայինի, երկնայինի մէջ (XX, 3):

Պաշտեցէք երկնայինը: Եւ պաշտելով երկնայինը, զիտեցէք, որ նա ձեր մէջ է զրված: Ձեզանից դուրս մի որոնէք նրան, այլ ձեր ներսը, ձեր սրտի, ձեր խղճի մէջ (XV, 20):

Հոգեւոր էակի յատկանիչն ու կոչումը նրանում չէ, որ նա

ապրի հարուստ տան մէջ և մնվի առատօրէն: Ապրեցէք աղքատ, բայց եղէք ազատ, անկախ, որպէս զի ձեր սովորութիւնները ստորուկը չլինէք (I, 15):

Մարգու կեանքի էութիւնը արտաքին կացութեան մէջ չէ, այլ նրա կեանքի էութիւնը կայանում է նրանում, թէ ինչպէս է նա վերաբերում դէպի ինքը (XV, 31): Նայեցէք մեր ընկեր X ին. նա աղքատ է, բայց իմաստուն և գոհ (VI, 9):

Ամբարցէք ձեր մէջ կեանքի արմատը, հիմունքը, որը կախված չէ արտաքին երևոյթից. այն ժամանակ դուք կը մօտենաք բարձր էակի այն կատարելութեան, որին ձգտելը բնական է բոլոր մարդկանց համար (XV, 31):

Եւ երբ դուք կը հասկանաք, սր ճշմարիտ բարիքը, կեանքի իմաստը—մեր ներսն է, այն ժամանակ դուք ինքներդ կը դանապ բարձր էակ, այսինքն կլինէք և՛ առաքինի, և՛ իմաստուն, և՛ առնական:

Միայն առաքինի մարդն է ազատ տրամութիւնից և վըշտից, միայն իմաստունն է ազատ բոլոր դժվարութիւններից և միայն առնականը ազատ՝ ամեն տեսակ երկիւղից:

Ի՞նչ տրամութիւն, ի՞նչ վըշտ կարող է համակել առաքինի մարդուն, երբ նա սիրում է Երկինքն ու իր մերձաւորին: Ի՞նչ դժվարութիւն կարող է լինել իմաստունի համար, երբ նա ըմբռնել է կեանքի իմաստը: Եւ ճիշտ երկիւղ կարող է պաշտել առնական մարդուն, երբ նա գիտէ, որ իր ներսը ամեն ինչ կարգին է և սիրտը մաքուր (XIV, 30. XV, 18, XV, 4):

Հոգեւոր մարդը երբէք չի զգալ անբաւականութիւն, քանի որ նա կախումն չունի ուրիշից: Այն ամենը, ինչ որ նրան անհրաժեշտ է—միշտ նրա մօտն է, որովհետև նա որոնում է այն՝ ինչ որ նրա մէջ կայ արդէն (XV, 20):

Հեշտ է ճանաչելը հոգեւոր մարդուն: Այդպիսի մարդը ուրիշների մէջ էլ տեսնում է այն, ինչ որ զրված է իր մէջ (V, 15):

Հոգեւոր մարդը մարդկանց հետ ունեցած յարաբերութիւնների մէջ խաղաղ է և սիրալիր, բայց ոչ քծնող. յարգող, բայց իր ամբողջ արժանիքը պահպանող. լուրջ, բայց ոչ հպարտ. անկեղծ է ամենքի հետ, բայց չէ պատկանում որ և է ազանդի (XIII, 23. XIII, 26. XV, 21): Շփվելով ուրիշների հետ, նա անխուսափելի կերպով ազնվացնում է նրանց, լուսազոյնը նրբանց մէջ բարձրացնում (XII, 16): Նոյնիսկ վայրենիների մէջ նա լուսաւորում է միեւնոյն լուսով և բարձրացնում նրանց, չը

կայ այն միջավայրը, որտեղ նա չկարողանար տարածել իր բարեխոսող ազդեցութիւնը (IX, 13):

Բայց ճշմարիտ հոգևոր մարդ զառնալու համար, պէտք է սիրել ճշմարտութիւնը և գտնել բաւականութիւն և ուրախութիւն նրա մշտական որոնման մէջ, մշտական ուսման և վարժութեան մէջ (I, 1):

Ինչպէս որ հոգաթումբ բարձրացնելու համար կարևորութիւն ունի հողի իւրաքանչիւր բուռը, այնպէս էլ առաքինութեան հասնելու համար անհրաժեշտ է ամենօրեայ ուսումնասիրութիւն՝ ոչ թէ մարդկանց հաւանութիւնը ձեռք բերելու նպատակով, այլ ինքնակատարելագործութեան համար (IX, 18. XIV, 25):

Լուսեմբարդ պէտք է կուտակէ մարդ իր մէջ գիտութիւնը, ականջ դնելով ամեն բանին և հեռացնելով այն ամենը, ինչ որ կասկածելի է. դիտելով ամեն ինչ և հեռանալով այն ամենից, ինչ որ հոգու համար սպանիչ է (VII, 2. II, 18):

Միայն նա կը լինի ճշմարիտ լուսաւորվածը, ով իր սրտունդը կը տեսնի ճշմարտութեան մէջ (XV, 32): Իսկ նա, ով կը հոգայ մի միայն իր մարմնի համար, կեանքի յարմարութեան, լաւ սնունդի և հարուստ հագուստի համար, ով կը վախենայ աղքատութիւնից և կը տեսնէ նրա մէջ ապերջանկութիւն, ամօթանք իր անձի համար, — նա լուսաւորւած չէ, այլ տգէտ մարդ (XIV, 3. IV, 9):

Ուստի և լուսաւորված մարդը լինում է բարի, լցված բարեացակամութեամբ: Նա իր կեանքը այնպէս է դասաւորում, որ ուրիշներին ֆրաս չ'պատճառէ (XV, 8): Նա չի մտածելու իր օգուտների մասին, այլ մարդկանց բարօրութեան, և այդ բարօրութեան համար նա իր կեանքն անգամ պատրաստ կը լինի զոհաբերելու (XIX, 1):

Եւ այն ժամանակ միտյն, երբ մարդիկ լուսաւորված կը լինեն՝ կը ոչնչանան նրանց մէջ տարբերութիւնները, չեն լինիլ այն ժամանակ հարուստներ և աղքատներ, իշխաններ ու ստորներ (XV, 37):

ւոր և հոգեւոր սնունդ, զիտել հայկական իրականութիւնը և առանց
հաշտվելու նրա հետ, անդադար պայքարել, կռվել զիտութեան և
գեղարուեստի միջոցով ստորնութեան, աղտոյութեան հետ, որոն-
ցով այսօր համակված է հայկական կեանքը: Վերածնութիւն հայ-
կական կեանքի, մտաւոր և բարոյական – ահա «ԱՐՕՐԻ» ձգտում-
ներից մինը: Ժողովրդականացումն զիտութեան – ահա «ԱՐՕՐԻ» մի
այլ ձգտումը: սերմանումն հայ ժողովրդի մէջ համաժողովրդային
գաղափարների, խաղաղասիրութեան, եղբայրական և մարդկային,
համերաշխութեան – ահա «ԱՐՕՐԻ» երրորդ ձգտումը:

«Արօրը» տպագրելու է ամեն մի համարում գոնէ երկու
ամբողջական յօդուածներ՝ գլխաւորապէս կենսագրական և զիտա-
կան բովանդակութեամբ, որոնցից բաժանորդները կարողանան
կազմել առանձին բրօշուրներ և այգպիսով տարվայ ընթացքում,
ունենան գոնէ 242 ԱՏ ԳՐԳՈՅԿՆԵՐ:

Կամենալով հնարաւորութիւն տալ Թիւրքահայ և Արեւմտեան
հայ գրողներին մասնակցել «Արօրին» և գրանով գրական ու
մտաւոր սերտ յարաբերութիւններ ստեղծել արեւելեան և արեւմտ-
եան հայ գրական գործիչների միջև, «Արօրը» հրատարակվելու
է հայկական հին, այն է ընդհանուրից ընդունված ուղղագրու-
թեամբ: Սակայն նրա էջերը բաց են լինելու և Վ-ի ուղղագրու-
թեան քարոզողների առջև:

«Արօրը» աշխատելու է անպարէզ քաշել երիտասարդ,
թարմ, սկսնակ ոյժերը և զեկավարել նրանց գրական գործու-
նէութիւնը:

«Արօրի» բաժանորդագիրն է «Մշակի» բաժանորդների
համար 4 ռ. ոչ-բաժանորդները վճարում են 2 ռ. աւելի:

Գրամ և թղթակցութիւն ուղարկել այս հասցեով՝

Тифлисъ, редакция журнала „АРОР“.

Tiflis, Rédaction du 14 revue armenienne «Aror».

Թիֆլիս «Արօր» ամսագրի խմբագրութիւն

Խմբագիր-նրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0158941

ԳԻՆՆ Ե՛՛ ԿՈՊԷ՛՛